RETNINGSLINJER FOR UTFORMING AV NASJONALE OG SAMISKE LÆREPLANER FOR FAG I LK20 OG LK20S

Til bruk for læreplangrupper som er oppnevnt av Utdanningsdirektoratet eller Sametinget

Fastsatt av Kunnskapsdepartementet i samråd med Sametinget 26. juni 2018, Oslo

Innholdsfortegnelse

Innledning

Verktøy og føringer for læreplangrupper i utforming av læreplaner for fag

Læreplanverket

Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen
Fag- og timefordeling for Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet - samisk
Læreplaner for fag

Prinsipper for utforming av læreplaner for fag

Læreplan for fag
- Om faget
- Kompetansemål
- Vurdering

Sammenheng og systematikk i læreplanutformingen

Samisk innhold i læreplanene i LK20 og LK20S

Andre føringer
- Læreplanverket og rammeplan for barnehagen
- Læreplanverket og nasjonalt kvalitetsrammeverk for livslang læring
- Sentrale styringsdokumenter
- Særskilt om KRLE
- Læreplanutvikleren
- Retningslinjer for godt språk i læreplaner

Vedlegg

Ikke fastsatt av Kunnskapsdepartementet

Sentrale begreper i læreplanarbeidet
Verbbeskrivelse

Innledning

Verktøy og føringer for læreplangrupper i utforming av læreplaner for fag

Retningslinjene beskriver prinsipper og sentrale begreper for utforming av læreplaner for fag i Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 og Kunnskapsløftet 2020 Samisk (LK20 og LK20S). Retningslinjene er felles for alle grunnskolens fag og for både de studieforberedende og yrkesfaglige utdanningsprogrammene i videregående opplæring.[1] Retningslinjene er et verktøy for læreplangrupper.

Læreplanene i LK20 og LK20S skal gjøre barn og unge bedre i stand til å møte og finne løsninger på dagens og fremtidens utfordringer. Elevene og lærlingene skal utvikle relevant kompetanse og gode verdier og holdninger som har betydning for den enkelte og samfunnet, i en tid preget av større kompleksitet, stort mangfold og rask endring.

Retningslinjene gir føringer for å lage læreplaner som beskriver relevant kompetanse, tydelige prioriteringer, tydelig progresjon og god sammenheng i og mellom fag. Læreplanene skal være gode verktøy for støtte og styring for lærere, skoleledere og skoleeiere. Læreplanene skal legge til rette for varierte undervisningsformer og vurderingsmåter som fremmer dybdelæring.

Eksemplene i retningslinjene er ikke endelige og endres om nødvendig.

[1] Yrkesfag vil ha et kort tillegg til retningslinjene. Ferdigstilles høsten 2018.

Læreplanverket

Læreplanverket for grunnopplæringen består av disse delene:

1. Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen
2. Fag- og timefordeling for Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet - samisk
3. Læreplaner for fag

Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen

Overordnet del er en forskrift som gjelder for grunnopplæringen i Norge og ble fastsatt 01.09.18. Overordnet del utdyper verdigrunnlaget i opplæringslovens formålsparagraf og de overordnede prinsippene for grunnopplæringen. Overordnet del gjelder også for den samiske skolen.

Overordnet del gir retning for opplæringen i fag, og alle fag bidrar til å realisere opplæringens brede formål. Hele læreplanverket er grunnlaget for opplæringen, og de ulike delene henger tett sammen og må brukes sammen. Læreplanene for fag beskriver fagenes innhold og mål og skal utvikles i tråd med overordnet del.

Fag- og timefordeling for Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet - samisk

Fag- og timefordelingen for grunnskolen og videregående opplæring beskrives i egne rundskriv og gir en ramme for læreplanarbeidet. Innholdet i læreplanene for fag må vurderes opp mot den tiden som er satt av til faget.

Læreplaner for fag

I tillegg til overordnet del, inneholder læreplanverket læreplaner for alle fag i grunnskolen og videregående opplæring. Læreplaner for fag er forskrifter til opplæringsloven.

Læreplaner for fag inneholder disse tre delene:

- om faget
- kompetansemål
- vurdering

Prinsipper for utforming av læreplaner for fag

<u>Læreplan for fag</u>

1. Om faget
   - Fagets relevans for eleven/lærlingen, samfunnet og arbeidslivet
   - Kjerneelementer i faget
   - Fagspesifikk tekst om verdier og prinsipper i overordnet del
   - Tverrfaglige temaer i faget
   - Grunnleggende ferdigheter i faget
2. Kompetansemål
3. Vurdering

Om faget

Teksten Om faget omfatter korte beskrivelser av fagets relevans, fagets kjerneelementer og korte fagspesifikke tekster om verdier og prinsipper i overordnet del, tverrfaglige temaer og grunnleggende ferdigheter. Alle delene i teksten Om faget skal ses i sammenheng. Teksten skal gi en tydelig retning for utforming av kompetansemål og en ramme for hva elevene og lærlingene skal lære i faget.

Teksten Om faget vil også bidra til å tydeliggjøre sammenhenger i læreplanverket, mellom verdiene og prinsippene i overordnet del, kjerneelementer i fag og kompetansemål i fag.

Læreplangruppene skal også bruke forarbeidene til læreplanutviklingen når de skriver teksten Om faget.

Fagets relevans skal beskrive på hvilke måter faget er relevant for den enkelte eleven eller lærlingen, og på hvilke måter faget er relevant i et bredt samfunns- og arbeidslivsperspektiv.

De fastsatte **kjerneelementene** beskriver de mest sentrale begrepene, kunnskapsområdene, tenkemåtene, metodene og uttrykksformene i faget. Beskrivelsene av de enkelte kjerneelementene skal styrke sammenhengen mellom overordnet del, kjerneelementer og kompetanse, og bidra til en bedre sammenheng i læreplanverket.

En fagspesifikk tekst skal beskrive hvordan **verdier og prinsipper** i overordnet del er synliggjort i faget**.**

Tverrfaglige temaer i faget skal beskrive hvilke av de tre temaene *folkehelse og livsmestring*, *demokrati og medborgerskap* og *bærekraftig utvikling* som er aktuelle i faget. Teksten må beskrive hvilke av områdene i temaet eller temaene som er aktuelle for faget. Hvert av de tverrfaglige temaene som er aktuelle for faget, omtales for seg.

Grunnleggende ferdigheter i faget skal beskrive hvordan vi skal forstå de grunnleggende ferdighetene som del av kompetansen i faget og som redskap for læring i faget. Hver ferdighet som er særlig aktuell i faget, omtales for seg. Teksten skal være kort og på et overordnet nivå. Læreplangruppene skal bruke rammeverket for grunnleggende ferdigheter.

Kompetansemål

Læreplanene for fag skal beskrive den kompetansen elevene eller lærlingene skal utvikle i faget. Kompetansemålene i faget beskriver hva eleven eller lærlingen skal mestre etter endt opplæring på bestemte årstrinn. Målene er i dag i hovedsak angitt etter 2., 4., 7. og 10. årstrinn i grunnskolen. I videregående opplæring er målene formulert etter hvert årstrinn: Vg1, Vg2 og Vg3. Oppdraget til læreplangrupper omfatter å vurdere om det for grunnskolens fag skal utformes kompetansemål på flere eller andre trinn enn i dag. Alle kompetansemål skal starte med «Mål for opplæringen er at eleven skal kunne …»

Læring i fagene er en sentral del av både dannings- og utdanningsoppdraget til grunnopplæringen. Læreplanene for fagene angir innholdet i de ulike fagene og bygger på denne definisjonen av kompetanse:

Denne definisjonen av kompetanse brukes når vi utformer kompetansemål

Kompetanse er å tilegne seg og anvende kunnskaper og ferdigheter til å mestre utfordringer og løse oppgaver i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner. Kompetanse innebærer forståelse og evne til refleksjon og kritisk tenkning.

Å tilegne seg handler om å vite *hvordan* man skal ta til seg kunnskaper og ferdigheter når man trenger dem, og er slik sett koblet til læringsstrategier og å lære å lære. Å ha gode strategier for å tilegne seg og utvikle kunnskaper og ferdigheter er en viktig del av kompetansen elevene skal ha utviklet etter endt opplæring.

Kunnskap innebærer å kjenne til og forstå fakta, begreper, teorier, ideer og sammenhenger innenfor ulike fagområder og temaer.

Ferdigheter er å beherske handlinger eller prosedyrer for å utføre oppgaver eller løse problemer, og omfatter blant annet motoriske, praktiske, kognitive, sosiale, kreative og språklige ferdigheter.

Å anvende kunnskaper og ferdigheter for å mestre utfordringer handler om at kompetanse er noe mer enn isolerte kunnskaps- eller ferdighetselementer. Kunnskaper og ferdigheter brukes sammen for å mestre utfordringer.

Å løse oppgaver i kjente og ukjente sammenhenger innebærer at eleven eller lærlingen skal kunne overføre det han eller hun har lært, til ulike og nye sammenhenger, også i en ukjent framtid.

Forståelse og evne til refleksjon og kritisk tenkning handler om å se ting fra flere sider og å kunne vurdere påstander, argumenter og handlingsvalg. Refleksjon og kritisk tenkning henger sammen med utvikling av holdninger og etisk vurderingsevne.

Definisjonen av kompetanse legger føringer for hvordan vi utformer kompetansemålene

1. Utform åpne kompetansemål som åpner for sammenhenger i læreplanverket

Kompetansemålene bør åpne for å se sammenhenger i og mellom fag, og de skal utformes i lys av verdiene og prinsippene i overordnet del og teksten Om faget.

De tverrfaglige temaene fra overordnet del skal komme tydelig fram i kompetansemålene i de fagene der det er relevant.

Skolen skal støtte og bidra til elevenes sosiale læring og utvikling. Sosial læring skjer i stor grad i arbeid med fagene og skal inngå i kompetansemål i fag der det er relevant. Kompetansemålene skal også omfatte læringsstrategier i den grad det er relevant for kompetansen i faget. Innovasjon og entreprenørskap og kreativitet skal også inn i fag.

Elevene/lærlingene skal kunne overføre det de har lært, til ulike og nye sammenhenger. I mange tilfeller vil det bety at kompetansemålene bør utformes på en relativt åpen og overordnet måte. Kompetansemålene kan også i noen tilfeller utformes noe smalere og uttrykke en avgrenset kompetanse.

Eksempel

- drøfte hvordan språkbruk kan virke diskriminerende og trakasserende
- drøfte hvor viktig det er med samarbeid på arbeidsplassen
- gjøre rede for aktiviteter for barn og unge som kan fremme god fysisk og psykisk helse

2. Kombiner kunnskaper og ferdigheter (verb) i kompetansemålet

For å oppnå kompetanse i faget må elevene og lærlingene kombinere kunnskaper og ferdigheter til å mestre utfordringer og løse oppgaver i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner.

Anvendelsesaspektet i kompetansedefinisjonen handler om at elevene og lærlingene skal bruke det de har lært på ulike måter. Som oftest beskriver verbet i kompetansemålene hvordan kunnskapen skal anvendes. Kompetansemål vil derfor som regel inneholde både kunnskaper og ferdigheter.

Vedlegget Verbbeskrivelser er en hjelp til læreplangruppene når det gjelder bruk av verb og forståelse av de ulike verbene. Verbene i kompetansemålene bør tas fra denne listen. Det er også mulig å velge verb som uttrykker en mer fagspesifikk ferdighet, eller noen av verbene som uttrykker de grunnleggende ferdighetene. Verb fra rammeverk for grunnleggende ferdigheter kan også brukes.

Eksempel

- gjøre greie for framveksten av velferdsstaten og beskrive trekk ved Norge i dag
- drøfte kulturmøter og kulturkonflikter med utgangspunkt i et utvalg samtidstekster
- gjennomføre og dokumentere arbeid i samsvar med gjeldende regelverk for helse, miljø og sikkerhet og rutiner for internkontroll

3. Integrer de grunnleggende ferdighetene i kompetansemålene

Læreplanverket definerer fem grunnleggende ferdigheter: lesing, skriving, regning, muntlige ferdigheter og digitale ferdigheter. Disse ferdighetene er en del av den faglige kompetansen og nødvendige redskaper for læring og faglig forståelse. De grunnleggende ferdighetene hører hjemme i alle fag, men fagene spiller ulike roller i utviklingen av de forskjellige ferdighetene. Enkelte fag vil ha et større ansvar enn andre. Norsk og samisk har et særskilt ansvar for innlæringen av å kunne lese, å kunne skrive og muntlige ferdigheter. Matematikk har et særskilt ansvar for innlæringen av å kunne regne. Samfunnsfag har et særskilt ansvar for innlæringen av digitale ferdigheter.

Målene for de grunnleggende ferdigheter integreres i kompetansemålene på premissene til det enkelte faget. Ferdighetene hører hjemme i alle fag, men fagene spiller ulike roller i utviklingen av de forskjellige ferdighetene. Læreplanene må derfor uttrykke ferdighetene på ulik måte og i varierende grad, avhengig av hvordan vi forstår ferdigheten i faget, og hvilken funksjon de har som del av kompetansen i faget.

Definisjonene og matrisene fra rammeverket for grunnleggende ferdigheter skal ligge til grunn og må tilpasses den kompetansen vi vil at elevene og lærlingene skal utvikle i det enkelte fag. Læreplangruppene må vurdere hvilke deler av ferdighetene som er relevante for faget, og bestemme hvilket ferdighetsnivå som passer for de ulike trinnene i læreplanen. Når de grunnleggende ferdighetene integreres i fag som går over flere trinn, skal progresjonen i rammeverket følges og tilpasses fagets egenart.

Eksempel

Å kunne skrive i rammeverk for grunnleggende ferdigheter	**Å kunne skrive, læreplan i naturfag, 4. trinn**
Ferdighetsområdet reflektere og vurdere, nivå 2: Reflekterer over personlige og faglige erfaringer i ulike typer tekster	Eleven skal kunne • reflektere over en naturfaglig observasjon og skrive rapport om observasjonen

4. Utform tydelige mål på samme nivå

For at kompetansemålene skal være gode redskaper i opplæringen, er det viktig at de klart og tydelig uttrykker hva elevene/lærlingene skal mestre på de ulike trinnene. Vi bør derfor unngå mange ledd og bestillinger som gjør målet unødvendig omfattende, komplekst og vanskelig å forstå. Vi bør også sørge for å utforme målene på tilnærmet samme nivå, det vil si at de verken bør være for overordnede eller for detaljerte. Svært detaljerte mål kan gjøre det vanskeligere å se sammenhenger og overføre kunnskap i og mellom fag, noe som er sentralt for blant annet dybdelæring. Retningslinjene for klart språk i læreplanene gjelder også for kompetansemålene.

Eksempel

- drøfte oppfatninger av rettferd og likeverd
- presentere en aktuell samfunnskonflikt og drøfte forslag til løsning
- veilede kunder og brukere og drøfte utfordringer knyttet til kundebehandling

5. Uttrykk progresjon på ulike måter

Læreplanene skal uttrykke forventet progresjon i elevenes/lærlingenes læring. Vi kan uttrykke progresjon på ulike måter i kompetansemålene. Måten de ulike delene av kompetansemålene settes sammen på, kan si noe om nivå og vanskegrad i det elevene/lærlingene skal mestre.

Vi kan uttrykke progresjon ved å la *kunnskapsinnholdet* elevene/lærlingene skal jobbe med, bli mer sammensatt og komplekst for hvert trinn i opplæringen. Det kan for eksempel være utvikling fra det nære, kjente og konkrete, til det mer ukjente, abstrakte og spesialiserte. Vi kan velge *verb* som innebærer at elevene/lærlingene skal bruke kunnskapen på stadig mer avanserte måter. *Adjektiv* og *adverb* kan brukes for å beskrive stadig økende krav til elevene/lærlingene. Uttrykksmåter som «enkle tekster» og «avanserte tekster» illustrerer et slikt spenn.

For å vise ønsket utvikling av kompetanse i læreplanene bruker vi elementer som uttrykker progresjon, som nevnt i avsnittet over. Ulike klassifiseringer av vanskelighetsgrader, såkalte taksonomier, kan være en ressurs i tillegg til elementene. Vi bør imidlertid ikke binde oss til en bestemt klassifisering eller taksonomi. For eksempel kan det å beskrive noe i gitte sammenhenger være mer krevende enn å reflektere over eller utvikle noe.

Eksempel	
Progresjonseksempel 1 • beskrive prinsippet for fordelingsanlegg og jordingssystem i en bolig • risikovurdere og sluttkontrollere det arbeidet som blir utført, og vurdere kvaliteten av eget arbeid	*Progresjonseksempel 2* • lage samisk mat og gjøre rede for noen trekk ved samisk matkultur • skape og prøve ut nye retter ut fra ulike råvarer, matlagingsmetoder og matkulturer

6. Synliggjør forståelse, refleksjon og kritisk tenkning i kompetansemålene

Sentralt i kompetansebegrepet er forståelse, refleksjon og kritisk tenkning. Elevene og lærlingene skal også forstå det de har lært, kunne reflektere over det de gjør, og kunne gjøre kritiske og etiske vurderinger. Disse sidene ved kompetanse skal synliggjøres i kompetansemålene der det er relevant. Metoder, arbeidsmåter og tenkemåter eleven/lærlingen trenger for å kunne lære og bruke faget, skal også inkluderes i kompetansemålene.

Eksempel
• reflektere over verdien av å ha et arbeid og hva som kjennetegner et godt arbeidsmiljø • vurdere egne og andres framføringer ut fra faglige kriterier • bruke kilder på en kritisk og etterprøvbar måte og beherske digital kildehenvisning

7. Utform kompetansemål som gir lokalt handlingsrom og mulighet for tilpasning

Tilpasset opplæring er den tilretteleggingen skolen og lærebedriften gjør for å sikre at alle elever får best mulig utbytte innenfor den ordinære opplæringen. Kompetansemålene skal gi lokalt handlingsrom til å velge hvilket innhold opplæringen skal ha, og hvordan opplæringen skal organiseres. Målene skal gi rom for at elevene og lærlingene lærer på ulike måter, i ulikt tempo og med ulik progresjon. Kompetansemålene skal ikke gi føringer for lærernes valg av undervisningsmetoder og arbeidsmåter, og de skal åpne for å kunne bruke et bredt repertoar av læringsaktiviteter, -ressurser og -arenaer. Kompetansemålene skal ikke være til hinder for at elevene og lærlingene kan medvirke i valg av innhold og arbeidsmåter.

Eksempel
• begrunne valg av virkemidler for markedsføring av en reiselivsvirksomhet • oppsummere, kommentere og diskutere ulike synspunkter på samfunnsspørsmål • gjenkjenne og lage enkle håndverksprodukter og tjenester relatert til ulike kulturer, håndverkshistorie og trender

8. Utform kompetansemål som bidrar til god vurderingspraksis

Kompetansemålene er grunnlag for både underveis- og sluttvurdering. Kompetansemålene skal gi elevene og lærlingene mulighet til å vise kompetanse på flere og ulike måter. Målene utformes slik at alle elevene/lærlingene skal kunne nå dem, men med ulik grad av måloppnåelse.

Kompetansemålene skal støtte lærerne/instruktørene i arbeidet med underveisvurdering som fremmer læring. Læreren/ instruktøren skal på bakgrunn av kompetansemålene kunne formidle til

elevene/lærlingen hva de skal lære, og hva som forventes av dem. Lærerne/instruktørene må kunne gi gode faglige tilbakemeldinger som hjelper elevene/lærlingene videre i læringen. Et sentralt prinsipp er at elevene/lærlingene skal delta i vurderingsarbeidet og gjennom dette øve opp refleksjon over egen læring.

Vurdering

Fagspesifikk omtale av vurdering i fag

Læreplaner for fag skal inneholde en fagspesifikk omtale av vurdering. Omtalen skal uttrykke hva elevene/lærlingene samlet sett skal vurderes etter og være en støtte til lærere/instruktører i underveis- og sluttvurderingen. Omtalen utformes for hvert trinn det er angitt kompetansemål for.

Den fagspesifikke omtalen av vurdering skal utformes i tråd med omtalen av vurdering i overordnet del av læreplanverket og med utgangspunkt i kjerneelementene, kompetansedefinisjonen og kompetansemålene i faget. Kompetansemålene er grunnlag for vurdering og uttrykker hva elevene/lærlingene skal kunne etter endt opplæring på trinn med kompetansemål, men vurdering av elevens/lærlingens kompetanse skal også skje i lys av teksten Om faget. Den fagspesifikke teksten om vurdering må reflektere dette. Samtidig må teksten gjenspeile at vurdering i faget skal støtte opp under elevenes dybdelæring, motivasjon og mestring.

Den fagspesifikke omtalen skal bidra til å tydeliggjøre progresjon i læreplanen. Omtalen vil også bidra til å tydeliggjøre sammenhenger i læreplanverket, mellom overordnet del, kjerneelementer og kompetansemål. Teksten om vurdering skal ikke begrense lærernes handlingsrom til å tilpasse og organisere opplæringen.

Eksempel kommer

Bestemmelser om sluttvurdering

Læreplanene for fag inneholder bestemmelser om sluttvurderingen i faget. Sluttvurderingen omfatter trinn for standpunktvurdering, vurderingsuttrykk og eventuell eksamensordning for elever og fag- eller svenneprøve for lærlinger. Sluttvurderingen uttrykker også vurderingsuttrykk og eksamensordning for privatister i fag i videregående opplæring.

Læreplangruppene skal vurdere og komme med anbefalinger om sluttvurdering i faget innenfor rammene av dagens sluttvurderingsordninger.

Sammenheng og systematikk i læreplanutformingen

Læreplangruppene må kunne begrunne og vise hvilke valg og prioriteringer som er gjort i faget, og de må forplikte seg på å se eget fag i sammenheng med andre fag. Dette systematiske arbeidet krever at læreplangruppene vurderer innhold og progresjon i og mellom fag underveis i læreplanutviklingen. Læreplaner for fag skal samlet sett legger godt til rette for elevenes, lærlingenes, lærernes, instruktørenes, skolenes og lærebedriftenes arbeid med dybdelæring.

Vi definerer dybdelæring som det å gradvis utvikle kunnskap og varig forståelse av begreper, metoder og sammenhenger i fag og mellom fagområder. Det innebærer at vi reflekterer over egen læring og bruker det vi har lært på ulike måter i kjente og ukjente situasjoner, alene eller sammen med andre. Overordnet del beskriver hvilke verdier og prinsipper som grunnopplæringen skal bygge på. Opplæringens verdigrunnlag skal prege dybdelæringsprosesser slik at vi utvikler gode holdninger og dømmekraft og evnen til refleksjon og kritisk tenkning og til å foreta etiske vurderinger.

Læreplangruppene skal ta utgangspunkt i definisjonene av kompetanse og dybdelæring i arbeidet.

Samisk innhold i læreplanene i LK20 og LK20S

Samer er urfolk i Norge og de samiske språkene sør-, lule- og nordsamisk og norsk er likeverdige språk. Betegnelsen «den samiske skolen» benyttes om opplæring som følger et parallelt likeverdig læreplanverk. Det samiske læreplanverket gjelder i de kommunene som er en del av forvaltningsområdet for samisk språk. Det samme læreplanverket gjelder for elever som har rett til opplæring *på* samisk språk i landet for øvrig. Elever i landet for øvrig som har rett til opplæring *i* samisk språk, skal følge det samiske læreplanverket i faget samisk.

I overordnet del står det at «den samiske kulturarven er en del av kulturarven i Norge». Videre står det at «gjennom opplæringen skal elevene få innsikt i det samiske urfolkets historie, kultur, samfunnsliv og rettigheter. Elevene skal lære om mangfold og variasjon innenfor samisk kultur og samfunnsliv». Dette er forankret både i opplæringslovens formålsparagraf, § 1-1, og § 6-4.

Det skal være samisk innhold i alle læreplanene, enten eksplisitt eller implisitt, og et forsterket samisk innhold i de samiske parallelle likeverdige læreplanene. Med implisitt samisk innhold mener vi formuleringer som åpner for samisk tilpassing og/eller ivaretar samiske samfunnsbehov eller samisk perspektiv, uten at samisk eller urfolk er nevnt eksplisitt. Læreplangruppene må ivareta forsterket samisk innhold og samordne dette med øvrig innhold, slik at den samiske skolen ikke pålegges et større omfang. De ordinære læreplanene gjelder i samisk skole i fag der det ikke utarbeides samiske parallelle likeverdige læreplaner.

Sametinget fastsetter læreplaner i samisk språk i grunnopplæringen og læreplaner for særskilte samiske fag i videregående opplæring. Sametinget fastsetter det samiske innholdet i fagene innenfor rammer som er fastsatt av Kunnskapsdepartementet, jf. opplæringsloven § 6-4.

Andre føringer

Læreplanverket og rammeplan for barnehagen

I læreplanutviklingen skal vi sikre god sammenheng i læreplanverket. Fordi barnehagen og grunnopplæringen er deler av et helhetlig utdanningsløp, med likheter i verdigrunnlag og læringssyn, må det også være en sammenheng mellom intensjonene og føringene i rammeplan for barnehagen og læreplanene for fag. Læreplangruppene må sikre god sammenheng til innholdet i rammeplanen og ivareta synet på lek, utforsking, skaperglede og læring som er uttrykt i overordnet del av læreplanverket. Kompetansemålene, særlig på lavere trinn, må åpne for læring gjennom lek, nysgjerrighet, undring og opplevelser.

Læreplanverket og nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring

Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring (NKR) ble fastsatt av Kunnskapsdepartementet i 2011. NKR har status som forskrift. Utdanningsdirektoratet har ansvar for at læreplangruppene bruker læringsutbyttebeskrivelsene i kvalifikasjonsrammeverket som referanse i arbeidet når læreplaner utvikles.

Sentrale styringsdokumenter

Utdanningsdirektoratet har ansvar for at føringer gitt i Meld. St. 28 (2015-2016), Innst. 19 S (2016-2017) og andre relevante vedtak fra Stortinget blir fulgt opp av læreplangruppene.

Særskilt om KRLE

Det er knyttet flere bestemmelser i opplæringsloven til KRLE, jf. § 2-3 og 2-4. Opplæringsloven stiller blant annet krav til at undervisningen skal være kritisk, objektiv og pluralistisk. Undervisningen skal heller ikke være forkynnende. Forholdet mellom disse kravene reiser særskilte utfordringer som læreplangruppene må være bevisste på og ha forståelse for. Dette er forutsetninger som må ligge til

grunn for læreplanutviklingen. Det er også en forutsetning om at om lag halvparten av undervisningstiden skal brukes på kristendomskunnskap.

"Læreplanutvikleren"

Læreplangruppene skal skrive læreplanen i et verktøy vi kaller *læreplanutvikleren*. Verktøyet legger til rette for at læreplangruppene kan systematisere og vise hvilke vurderinger, valg og prioriteringer de har gjort i utviklingen. I *læreplanutvikleren* er det for eksempel mulig å knytte bestemte kompetansemål til omtalen av tverrfaglige tema eller grunnleggende ferdigheter. Dette er tilleggsinformasjon som kan gi et verdifullt grunnlag for å utvikle en god læreplanvisning og gode støtteressurser.

Husk at læreplanen blir lest digitalt. Det innebærer at de som bruker den, ikke leser alle delene i rekkefølge fra start til slutt. Skriv derfor slik at teksten under hver mellomtittel gir mening alene.

Retningslinjer for godt språk i læreplaner

Læreplanene skal skrives i klart og forståelig språk. Læreplanene er lærernes og instruktørenes viktigste arbeidsverktøy. De må derfor være så faglig presise som mulig. Samtidig skal det være enkelt for lærerne/instruktørene å formidle innholdet i læreplanene videre til elevene/lærlingene. De fem retningslinjene nedenfor skal hjelpe oss å skrive klare og presise læreplaner.

1. Velg ord og formuleringer de fleste forstår

Vi kommuniserer best når vi bruker ord og uttrykk mange av leserne våre er kjent med og forstår umiddelbart. Vi skal derfor alltid vurdere om vi kan bruke ord og formuleringer som ligger tett på dagligspråket.

Ikke skriv	**Skriv heller**
Mål for opplæringen er at eleven skal kunne bruke digitale verktøy til å kalkulere varer og produksjonskostnader ut fra en gitt resept.	Mål for opplæringen er at eleven skal kunne bruke digitale verktøy til å beregne varer og produksjonskostnader ut fra en gitt oppskrift.
Opplæringen skal legges til rette slik at lærlingen dyktiggjøres i å følge gjeldende regelverk og prosedyrer.	Opplæringen skal legge til rette for at lærlingen lærer seg / vet hva det vil si å følge gjeldende regelverk og prosedyrer.

2. Vurder om du må forklare fagbegreper

I læreplanene må vi av og til bruke fagbegreper for at innholdet skal bli presist og faglig korrekt. Dette er forenlig med klart språk, så lenge vi alltid vurderer om vi må forklare fagbegrepet eller ikke. I noen tilfeller bør vi bruke synonymer som ligger tettere opp til dagligspråket. Hvis vi introduserer et nytt eller lite kjent fagbegrep, bør vi forklare hva det innebærer.

3. Bruk flest korte setninger

Setningene blir enklere å lese hvis vi setter punktum ofte. Vær spesielt på vakt mot setninger som har lange ledd eller flere leddsetninger etter hverandre. Da bør vi heller dele opp setningene i to. Det beste alternativet er ofte å variere mellom korte og litt lengre setninger.

4. Skriv konkret – bruk verb

Språket blir ofte tungt og abstrakt hvis vi bruker substantiver i stedet for verb. Hvis vi bruker verb for å beskrive handlinger, blir det lettere for leseren å tolke setningene våre riktig, og lesingen blir mer effektiv.

Ikke skriv	Skriv heller
Utførelse av arbeidsoppgaver innenfor programfaget innebærer planlegging, gjennomføring, dokumentasjon og vurdering av eget arbeid.	Det å jobbe med arbeidsoppgaver innenfor programfaget innebærer å planlegge, gjennomføre, dokumentere og vurdere eget arbeid.

5. Unngå oppstyltet og vagt språk

Når vi skriver læreplaner, skal vi unngå å bruke unødvendig kompliserte ord og uttrykk. Velg heller de grunnleggende og funksjonelle ordene fra hverdagsspråket framfor oppkonstruerte og vage ord og uttrykk som sjelden tilfører noe ekstra.

Ikke skriv	Skriv heller
Potensial	mulighet
implementere	innføre, iverksette

Vedlegg

Ikke fastsatt av Kunnskapsdepartementet

Sentrale begreper i læreplanarbeidet

Dybdelæring	Kreativitet	Sosial læring og utvikling
Innovasjon og entreprenørskap	Kritisk tenkning	Tilpasset opplæring
Kjerneelementer	Læringsstrategier	Tverrfaglige temaer
Kompetanse	Progresjon	Verdigrunnlaget
Kompetansemål	Rammeverk for grunnleggende ferdigheter	

I denne delen av retningslinjene defineres de mest sentrale begrepene i læreplanene for å sikre en felles forståelse i læreplanutviklingen.

Innovasjon og entreprenørskap

Innovasjon kan være både en holdning og kunnskaper og metoder. Det handler om å skape verdier og finne nye løsninger gjennom prosesser, produkter og arbeidsformer. Elever og lærlinger som lærer om og gjennom innovasjon, utvikler evnen til å uttrykke seg på ulike måter, og til å løse problemer og stille nye spørsmål.

Pedagogisk entreprenørskap handler om skapende virksomhet, om varierte og motiverende undervisningsformer, praktiske og livsnære aktiviteter for elevene og lærlingene, samarbeid med lokalt næringsliv, organisasjoner og livet utenfor skolen.

Kjerneelement

Kjerneelementene i et fag er det elevene må lære for å kunne mestre og anvende faget, det mest betydningsfulle faglige innholdet elevene skal arbeide med i opplæringen. Disse skal prege innholdet og progresjonen i læreplanene og bidra til at elevene over tid utvikler forståelse av innhold og sammenhenger i faget. (Meld. St. 28).

Et kjerneelement defineres som det mest sentrale i faget som elevene/lærlingene skal lære. Det er begreper, kunnskapsområder, tenkemåter, metoder og uttrykksformer i faget. Hvordan kjerneelementene uttrykkes varierer ut fra fagenes egenart. Antall kjerneelementer vil derfor variere fra fag til fag.

Kjerneelementene i faget skal danne grunnlaget for utviklingen av læreplanen. Dette innebærer at teksten Om faget og kompetansemålene i faget skal utvikles ut fra kjerneelementene.

Kompetanse

Definisjonen av begrepet kompetanse i Kunnskapsløftet er omtalt i del 1.

Kompetansemål

Kompetansemål definerer hva elevene skal kunne i faget etter endt opplæring på ulike trinn. Utforming av kompetansemål er omtalt i del 1.

Kreativitet

Kreativitet er å se eller utvikle noe helt nytt, eller noe nytt ut fra noe som allerede fins. Kreativitet handler også om kritisk tenkning og innovasjon. Det kan være evnen til å se ulike alternativer og perspektiver i noe som ikke er umiddelbart synlig. Kreativitet er å være nysgjerrig, utholdende, fantasifull i problemløsning, alene og i samarbeid med andre. Innovasjon inkluderer sentrale sider

ved kreativitet, men innebærer i tillegg å kunne ta initiativ og omsette ideer til handling. Å være kreativ uttrykkes også gjennom å være nysgjerrig, utholdende og fantasifull.

Kritisk tenkning

Skolen og lærebedriften skal gjøre elevene og lærlingene i stand til å tenke kritisk og selvstendig. Opplæringen skal sette elevene og lærlingene i stand til å tenke selv, søke kunnskap og reflektere over og vurdere vedtatte sannheter, som ikke alltid er allmenngyldige. Det krever oppøvelse av kritisk sans og evne til å se en sak fra flere sider.

Kritisk tenkning og problemløsning vil spille ulike roller i ulike fag, og begrepsbruken vil også variere.

Læringsstrategier

Skolen og lærebedriften skal bidra til at elevene og lærlingene reflekterer over sin egen læring, forstår sine egne læringsprosesser og tilegner seg kunnskap på selvstendig vis. Når elevene og lærlingene forstår sine egne læringsprosesser og sin faglige utvikling, bidrar det til selvstendighet og mestringsfølelse. Læringsstrategier handler om å kunne planlegge, gjennomføre og vurdere eget arbeid for å nå kompetansemålene.

Progresjon

Progresjon i læreplanen uttrykkes på ulike måter, dels som forventet utvikling av kompetanse mellom trinn og også i fagspesifikk omtale av vurdering på trinn med kompetansemål.

Progresjon i læreplaner er også omtalt i del 1.

Rammeverk for grunnleggende ferdigheter

Rammeverk for de fem grunnleggende ferdighetene digitale ferdigheter, muntlige ferdigheter, å kunne lese, å kunne regne og å kunne skrive er et verktøy og en referanse for å utvikle læreplaner for fag. Det skal bidra til å integrere de grunnleggende ferdighetene i kompetansemål ut fra fagenes egenart.

Rammeverket er et grunnlagsdokument som definerer ferdighetene, skisserer hvilke ferdighetsområder de består av, og beskriver progresjonen i hver av dem på fem nivåer. Rammeverket viser hva som er typisk for de ulike nivåene i elevenes utvikling i hver av de fem ferdighetene.

Sosial læring og utvikling

Elevens identitet og selvbilde, meninger og holdninger blir til i samspill med andre. Sosial læring skjer både i undervisningen og i alle andre aktiviteter i skolens regi. Faglig læring kan ikke isoleres fra sosial læring. I det daglige arbeidet spiller derfor elevenes faglige og sosiale læring og utvikling sammen.

Tilpasset opplæring

Tilpasset opplæring er den tilretteleggingen skolen og lærebedriften gjør for å sikre at alle elever får best mulig utbytte innenfor den ordinære opplæringen. Tilpasset opplæring gjelder alle elever og lærlinger, og skal i størst mulig grad skje ved å variere og tilpasse til mangfoldet i elevgruppen innenfor fellesskapet. Skolen og lærebedriften kan tilpasse opplæringen gjennom arbeidsformer og pedagogiske metoder, bruk av læremidler, organisering, og i arbeidet med læringsmiljøet, læreplaner og vurdering.

Tverrfaglige temaer

Overordnet del definerer tre tverrfaglige temaer i grunnopplæringen som skal inngå i fag der det er relevant. De tre temaene er:

1. Folkehelse og livsmestring

Folkehelse og livsmestring som tema i skolen har både et individuelt og et samfunnsmessig perspektiv. Sosialt fellesskap og støtte er viktig for den enkeltes trivsel, livsglede, mestring og følelse av egenverd.

2. Demokrati og medborgerskap

Demokrati og medborgerskap som tema i skolen skal legge til rette for læring som styrker elevenes og lærlingens demokratiforståelse og evne til å delta i demokratiske prosesser og fellesskap.

3. Bærekraftig utvikling

Bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i skolen skal legge til rette for at elevene kan forstå grunnleggende dilemmaer og utviklingstrekk i samfunnet, og hvordan de kan håndteres. Bærekraftig utvikling handler om å verne om livet på jorda og å ta vare på behovene til mennesker som lever i dag, uten å ødelegge framtidige generasjoners muligheter til å dekke sine behov.

Verdigrunnlaget

Kapittel 1 i overordnet del utdyper verdigrunnlaget i opplæringslovens formålsparagraf, og skolene og lærebedriftene skal bygge praksisen sin på disse verdiene. Verdiene skal gjøres levende og få betydning for hver enkelt elev og lærling i skole- og arbeidsfellesskapet. Lærerne, instruktører og lederne må derfor jevnlig reflektere over sammenhengen mellom opplæringen i fag og de overordnede målene, verdiene og prinsippene for opplæringen. Sammen med skoleeierne skal de sørge for at skolens og lærebedriftens praksis er i samsvar med hele læreplanverket.

Verbbeskrivelse

Dette er en hjelp til læreplangruppene når det gjelder bruk av verb i kompetansemålene. Det er mulig å velge fagspsifikke verb i tillegg. Verb, taksonomi og progresjon er omtalt i retningslinjene.

Verb	Beskrivelser av verb til bruk i kompetansemålene
Analysere	*Å analysere* er å undersøke en sak, en gjenstand eller et begrep for å få avdekket et budskap eller en mening. Å analysere kan bety grundig og systematisk behandling av enkeltelementer og sammenhengen mellom dem. Analysen kan også gjelde en arbeidsprosess.
Beskrive	*Å beskrive* er å skildre eller gjengi en opplevelse, situasjon, arbeidsprosess eller et faglig emne. Å beskrive noe kan også være å bruke relevante fagbegreper for å systematisere kunnskap om emnet.
Bruke	*Å bruke* vil si at vi gjør oss nytte av noe eller utfører en handling for å oppnå et mål. Å bruke henger nært sammen med å anvende, forstått som å gjøre bruk av, ta i bruk, for eksempel en metode eller et verktøy.
Dokumentere	*Å dokumentere* er å vise hva vi har gjort, og gjerne også hvordan og hvorfor. Dokumentasjonen kan ha ulik form og vise kvaliteten på en arbeidsprosessen, et produkt eller en tjeneste.
Drøfte	*Å drøfte* er å belyse en sak ved å trekke fram forskjellige sider av den, og argumentere både for og imot. Drøftingen kan avsluttes med en konklusjon. Å drøfte kan vi gjøre selvstendig og i dialog med andre. Ordskifte mellom flere om et saksforhold kan bety det samme som å diskutere.
Forstå	*Å forstå* er å oppfatte meningen med noe, skjønne hva som blir kommunisert eller hvordan noe henger sammen.
Gjennomføre	*Å gjennomføre* er å iverksette, utføre og fullføre, for eksempel en oppgave, en undersøkelse eller et planlagt arbeid.
Gjøre rede for	*Å gjøre rede for* noe er å gi en faglig begrunnet forklaring av et saksforhold, en problemstilling eller noe vi skal undersøke eller gjennomføre.
Planlegge	*Å planlegge* er å lage en framdrift for å nå et mål. Planen beskriver hvordan vi har tenkt å gå fram for å oppnå målet, og kan vise sammenhengen mellom aktiviteter, gjennomføring og mål.
Presentere	*Å presentere* er å vise, forklare og legge frem et faglig emne eller et produkt. Måten å presentere på kan variere, men målet med en presentasjon er å gjøre emnet eller produktet tilgjengelig for andre. Presentere kan også bety å illustrere og å demonstrere.
Reflektere	*Å reflektere* er å undersøke og tenke gjennom ulike sider ved egne eller andres handlinger, holdninger og ideer. Vi kan også reflektere over et saksforhold, praktiske aktiviteter eller egen læring. Refleksjon innebærer å prøve ut egne tanker og holdninger for å utvikle bedre innsikt og forståelse.
Samarbeide	*Å samarbeide* innebærer å jobbe sammen med andre for å oppnå en felles forståelse eller et felles mål.
Sammenligne	*Å sammenligne* er å undersøke likheter og forskjeller mellom to eller flere forhold.
Tolke	*Å tolke* er å bygge opp en oppfatning eller forståelse av meningsinnholdet i et fenomen, en praktisk situasjon eller et kunstnerisk uttrykk. Forståelsen bygger ofte på en analyse av enkeltelementer og sammenhengen mellom dem.
Utforske	*Å utforske* handler om å oppleve og eksperimentere og kan ivareta nysgjerrighet og undring. Å utforske kan bety å sanse, søke, oppdage, observere og granske. I noen tilfeller betyr det å undersøke ulike sider av en sak gjennom åpen og kritisk drøfting. Å utforske kan også bety å teste eller prøve ut og evaluere arbeidsmetoder, produkter eller utstyr.
Utvikle	*Å utvikle* kan være å designe, skape, modellere eller utforme nye metoder, et produkt eller en tjeneste.
Vurdere	*Å vurdere* er å overveie ulike sider ved et saksforhold eller synspunkt. Det kan også omfatte å bedømme kvaliteten ved et produkt eller en prosess. En vurdering resulterer ofte i en beslutning, en bedømmelse eller en konklusjon.